
מלכויות, זכרונות ושופרות

שופרות: עורו ישנים משנתכם • השופר - זיכרון לכל השנה • שופר - "ויפח באפיו נשמת חיים" • זכרונות: זיכרון לכל השנה • מהותו של ראש השנה • זכרונות • שמחה ויודי בשעת התקיעות • מלכויות, המלכת ה': שמע ישראל • "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" • שירת האדם - שמע ישראל • שירת התורה

שופרות: עורו ישנים משנתכם

כתב הרמב"ם:

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר, עורו ישנים משנתכם והקיצו נרדמים מתרדמתכם, וחפשו מעשיכם וחזרו בתשובה (רמב"ם, הלכות תשובה ג, ד).

הרמב"ם מדבר בלשון מושאלת, במשל לאדם אדיש שאינו חושב, ויש לגרום לו זעזוע כדי שיעשה חשבון נפש פעם בשנה. אך האם אין בשופר ובשינת האדם יותר מאשר משל גרידא, משהו מהותי יותר הקשור לראש השנה דווקא? מדוע דווקא השופר מעיר את האדם הישן, ומהי התרדמה?!

ועוד, הברכה האחרונה בברכות השחר היא "המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי". ברכה זו מעוררת פליאה, הרי כבר בירכנו "פוקח עורים", "המחזיר נשמות לפגרים מתים", קמנו ממשכבנו ובירכנו "זוקף כפופים", התלבשנו ובירכנו "מלביש ערומים" - ואיך נחזור עתה ונברך למפרע

“המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי”?

ועוד, לאחר ברכת המעביר שינה מעיני, אנו ממשיכים “ויהי רצון מלפניך שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצוותיך” וכו’, ומסיימים “הגומל חסדים טובים לעמו ישראל”. כידוע אין אנו עונים אמן אחר ברכת המעביר שינה, כיון שהיא מתחברת ל”יהי רצון” שאחריה, ולכן אנו אומרים “ויהי רצון” בו’ החיבור - ואם כן הוא מה עניין “תרגילנו בתורתך” למעביר שינה? גם סיום הברכה אינו מובן, אנו מסיימים “הגומל חסדים טובים לעמו ישראל”, וכי רק ישראל מתעוררים משנתם, האם אין הקב”ה מעביר שינה מעיניהם של אומות העולם?

כדי להתעמק במהות התרדמה עלינו לעיין במסופר בתחילת הבריאה: “ויפל ה’ אלוקים תרדמה על האדם וישן” (בראשית ב, כא). אך הכתוב לא סיפר לנו מתי התעורר האדם משנתו זו. ונראה שהאדם הכללי אכן נשאר בתרדמה, ורק עם ישראל התעורר מהתרדמה, במעמד הר סיני לקול השופר (עיין הרב שוואב, בספר “מעין בית השואבה”, פרשת בראשית).

הרי שישנן שני מיני יקיצות, יקיצה גשמית ויקיצה רוחנית. הברכה על היקיצה מהשינה היא כפולה. ראשית, אנו מברכים על ההתעוררות מהשינה הגשמית “פוקח עורים”, “ומחזיר נשמות לפגרים מתים”, אך ברכה מיוחדת היא על ההתעוררות מן השינה הרוחנית, שהעולם כולו שקוע בו מאז התרדמה של האדם הראשון; אנו מודים לרבש”ע על הטעם והתכלית של היקיצה בבוקר. אנו יודעים לשם מה אנו קמים ולקראת מה אנו הולכים ביום החדש, ומאז מתן תורה שקיבלנו עול מלכות שמים ובעקבות זה עול מצוות, אנו מודים לקב”ה שהבדילנו מן התועים ובראנו לכבודו, ונתן לנו תורת אמת.

וכך אנו מבקשים “ויהי רצון מלפניך שנשמור חוקיך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה” וכו’, ומהו “ונראה”? אדם יכול להתעורר ולפקוח עיניו ולהישאר סומא ולא לראות, כמו שמצינו אצל הגר “ויפקח אלוקים את עיניה ותרא באר מים” (בראשית כא, יט), ואמרו חז”ל “הכל בחזקת סומין עד שהקב”ה מאיר את עיניהם” (בראשית רבה נג, יד).

ולכן לאחר ההודאה על שהוא מעביר שינה מעינינו, אנו מבקשים שירגילנו

בתורתו וידבקנו במצוותיו, שהרי זו היא מהות ההתעוררות, וחותמים "בא"י הגומל חסדים טובים לעמו ישראל". זוהי ברכה וחסד מיוחדים לעם ישראל, שפקח עינינו לקבל עול מלכות שמים ועול מצוות ותורה, מה שאין כן אצל שאר העמים, שמאז שינת אביהם הראשון, הם שקועים עדיין בתרדמה ולא התעוררו ממנה.

ואכן המושג ער וישן הוא יחסי לכל אדם, וכמו שאמר הקב"ה למשה "מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש, או פקח או עור, הלא אנכי ה'" (שמות ד, יא), שביחס למשה עוד לא נפקחו עיניהם ועדיין ישנים, וכך ביחס לישראל מקבלי התורה, העמים אחרים עדיין ישנים, ועל זה אנו מודים ומברכים.

וזהו שכתב הרמב"ם "עורו ישנים משנתכם והקיצו נרדמים מתרדמתכם וחיפשו מעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם". וזהו הקשר בין השופר והתרדמה וראש השנה, שכן ביום זה נברא האדם ובו ביום נרדם, וכתוצאה מתרדמה זו הוא חטא ושקע בהבלי הזמן, כשראה שהעץ טוב למאכל ותאוה לעיניים. אולם באותו יום גם התגלה רבש"ע כמלך העולם, וזהו שירו של יום ששי, יום בריאת האדם, ראש השנה - "ה' מלך גאות לבש" (תהילים צג, א). אלא שהאדם נרדם ולא קיבל עליו עול מלכות שמים, ורק ישראל התעוררו לקול השופר כשהתגלה במלכותו על ידי מתן תורה. ועל כן ביום זה אנו תוקעים בשופר כדי להתעורר מהתרדמה ולקבל עלינו עול מלכות שמים ועול מצוות ותורה.

ובספר "מורה נבוכים" כתב הרמב"ם:

ראש השנה הוא יום תשובה והערת האנשים מהיסח הדעת שלהם,
וכולן תוקעים בו בשופר, כמו שביארנו במשנה תורה, הוא כאילו
הכנה ופתיחה ליום הצום (מורה נבוכים ח"ג, פרק ג).

הרי מפורש, שראש השנה ויום הכיפורים הם שני ימי תשובה. יום הכיפורים הוא יום תשובה על עברות, כמו שכתוב "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל), אך ראש השנה אינו יום של תשובה על חטאים, אין בו וידוי ולא מזכירים בו סליחה ומחילה, אלא יום תשובה על התרדמה, "יום הערת האנשים מהיסח הדעת שלהם". מתוך

כך יחזרו בתשובה גם על החטאים, ולכן הוא הכנה ליום הכיפורים. וזהו שמסיים הרמב"ם "ולכן תוקעין בו בשופר", שהשופר מעיר מהיסח הדעת והשכחה, ומשקיעה בהבלי הזמן.

השופר - זיכרון לכל השנה

מקובל לחשוב שתקיעת השופר ביום הדין מעלה זיכרון רק לראש השנה עצמו, אך המעיין בדברי הרמב"ם (שחלקם הוזכרו לעיל) יראה, שהשפעת השופר מושכת את הזיכרון לאורך כל השנה כולה:

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והיטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזב כל אחד דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה, כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה, וגרם לו השחתה. עשה מצוה אחת, הרי הכריע עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה וכו'. ומפני עניין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ומעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים, ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום (רמב"ם, הלכות תשובה ג, ד).

הנה, התחיל הרמב"ם בתקיעת שופר בראש השנה, ובאמצע דבריו עבר לכל השנה, "לפיכך צריך שיראה עצמו כל השנה"; וגדולה מזו, שתלה תשובת כל השנה בתקיעת השופר של ראש השנה.

כשכתב הרמב"ם "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו", אינו מתכוון לחדש שיש בשופר רמז לבד מן גזירת הכתוב, שהרי התורה כפטיש יפוצץ סלע, ובכל מצוה יש רמזים - אך נראה שרצונו לומר שבתוך גזירת הכתוב יש רמז. מהו רמז זה?

ועוד המעיין בפרשיות המועדות יבחין, שבפרשת אמור מצויים כל מצוות המועדים, כגון סוכה וארבעת המינים בסוכות, וצום יום כיפור ושתי הלחם בעצרת, ואילו בפרשת פנחס בא הציווי על קרבנות המוספים. ברם בראש השנה שעיקר מצנת היום הוא השופר, לא בא עניינו בפרשת אמור, ככל המועדים. שם רק נרמז "זיכרון תרועה" (ויקרא כג, כד), אלא מצנת היום עצמה נכתבה בפרשת פנחס אצל הקרבנות "יום תרועה יהיה לכם ועשיתם עלה לריח ניחח לה'..." (במדבר כט, א-ב) - למה נשתנה ראש השנים משאר המועדות?

שופר - "ויפח באפיו נשמת חיים"

להבנת הדבר יש לזכור, שראש השנה הוא יום בריאת האדם, והתקיעה בשופר מבטאת את הנאמר באדם "ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית, ב, ז). הנפיחה בשופר היא חזרה על אותה פעולה, כמו שאומרים בברכות השחר "אתה נפחתה בי", ובתקיעת השופר האדם בורא את עצמו מחדש. ובאמת כל הבריאה מתחדשת בנפיחה זו, שהרי אמרו אנשי הסוד, שכשרצה הקב"ה לברוא עולם, עשה זאת בסוד הצמצום, היינו שפינה מקום בעולם, כמין חלל, שלתוכו הקרין אור חלש יותר, לא כאור אין סוף, כדי שהעולם יוכל לסבלו (וכבר הסבירו בעל התניא (פרק מח) ובעל נפש החיים (שער ג, פרק ז) שאין הדברים כפשוטם, אלא רק העלמה) ועל כן ביום זה אנו נופחים בשופר דווקא, שהוא חלול, לשון שפופרת, ולא בקרן פרה, שהקרן מלא ונוקבים בתוכו.

בתום השנה מסתלקת חיות העולם ונוצר חלל, ויש צורך להמשיך לתוכו אור חדש כדי לברוא שנה חדשה, ועל ידי התקיעה בחלל השופר אנו מפיחים רוח חדשה, ומעוררים בכך שגם הקב"ה ימשיך עלינו אור חדש. בזה נעשה האדם שותף לקב"ה במעשה הבריאה וביצירת האדם.

וזהו שהביא הירושלמי, שבכל הקרבנות כתיב ויקרב אתם ובראש השנה כתיב ועשיתם, שמעלה אני עליכם כאילו נבראתם בראש השנה בריה חדשה (ראש השנה ד, ח). ה"פני משה" ו"קרבן העדה" שם פירשו: כאילו אתם עשיתם עצמכם. וזהו "יום תרועה" - יום של נפיחה, של בריאת עולם

ואדם, ועל כן נסמכה התקיעה לקרבנות, שהם סוד קיום העולם, וזהו סוד המעמדות שהיו עושים בזמן ההקרבה, שאמרו חז"ל שעל המעמדות העולם קיים (תענית כז ע"ב). וזהו הרמז שכתב הרמב"ם, שבגזירת הכתוב נרמזת העשייה שלנו בכוח התשובה, שגזירת הכתוב היינו, המקום שבו כתבה התורה מצנת התרועה מלמד על עניינו של השופר, שכיון שנסמכה המצוה לפרשת הקרבנות הרי היא מלמדת שהשופר והקרובן עניין אחד הוא - "ועשיתם".

ובמדרש מתואר סדר הזמנים של יצירת האדם, בשעה שישית עשאו גולם ובשביעי נפח בו נשמה (ויקרא רבה, ריש פרשה כט). וכן בכל ראש השנה מתחילה הבריאה מחדש, והעולם הוא גולם ונופחה בו נשמה חדשה. ולכן כתב רס"ג שתקיעת שופר יש בו מעניין תחיית המתים*. ועל כן מובן מה ששאלו בגמרא אמאי לא תוקעין בזריזות בבוקר, ותירצו: בשעת גזירת המלכות שנו (ראש השנה, לב ע"ב). ופירש"י: "אויבים גזרו שלא יתקעו, והיו אורבין להם כל שש שעות לקץ תפלת שחרית, לכך העבירוה לתקוע במוספין". ושאלו תוספות, והרי בטלה גזרה. ותירצו שחוששים שמא יחזור הדבר לקולו (תוספות, ראש השנה לב ע"ב, ד"ה בשעת גזרת וכו'). ושאל התורה תמימה על התוספות, הרי הרבה פעמים אחר שבטלה הגזירה, החזרנו ההלכה למקורה. וביאר התורה תמימה שעל פי הירושלמי יש רמז לסמוך תקיעת שופר למוסף, "יום תרועה ועשיתם", על כן לא החזירו (תורה תמימה, במדבר כט, אות ו). ולדברינו מאוד מובן, שהרי הקב"ה נפח רוח חיים באדם בחצי היום, ועל כן מאחרים לתקוע.

זכרונות: זיכרון לכל השנה

ועוד נראה בעניין הרמז של תקיעת השופר. בתפילת שבת אומרים: "חמדת ימים אותו קראת זיכרון למעשה בראשית", אך בקידוש אומרים "ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו זיכרון למעשה בראשית", ופירש בספר "מעין בית השואבה", שכשאנו זוכרים היום את העבר, הרי זה זיכרון, אך כשנקבע בעבר כדי שיזכרו לדורות הוא זיכרון (ספר "מעין בית השואבה", פרשת

* בעשרה טעמים לתקיעת השופר; עיין אבודרהם, סדר תפילת ראש השנה; הדברים מובאים במחזור השלם שומע תפילה, ראש השנה, נוסח ספרד, עמ' 214.

בראשית). ונראה שהנו"ן מציין לדבר מתמשך, כמו "מחלן וסלחן" שאינו דומה למוחל וסולח שהוא חד פעמי, וכמו "לזיכרון על ידך" שיזכור כל היום (רשב"ם כותב שזהו הזיכרון שיהיה לתמיד - שמות יג, ט).

ועל כן בקידוש, שמתארים את יצירת העולם – "ויכולו השמים", שם מספרים שכשברא העולם קבעו את השבת לזיכרון לדורות, ברם בתפילה אנו זוכרים היום את מעשה בראשית שבעבר ולכן אומרים "זכר למעשה בראשית". אבל כשהתורה מבארת שראש השנה הוא יום "זיכרון תרועה", פירושו זיכרון מתמשך, שהזיכרון של ראש השנה מתפשט ונמשך לכל השנה כולה.

ומה זוכרים בראש השנה? שהיתה בו בריאת אדם, ונולד אדם במצב שקול, כהגדרת הרמח"ל, שאין לרע או לטוב הכרעה בו (רמח"ל, דרך ה' ח"א, פרק ג). ואולם בו ביום חטא, ודרדר את כל העולם עמו לרע. לא היתה זו רק אמונה כפי שאנו מאמינים, שכשחוטאים לוקים, אלא הוא ראה בחוש שבו ביום נגזרה המיתה ונתקללה האדמה.

וזו כוונת הרמב"ם שיש נְמִזָּה בתקיעת השופר, היינו שמטרת השופר לזיכרון אינה רק לדורות, אלא גם מראש השנה לכל השנה. ולפיכך יראה עצמו כל השנה כולה כאילו מחצה זכאי, כפי שהיה אדם הראשון, עשה עברה אחת, "הרי הכריע עצמו וכל העולם לכף חובה וגרם לו השחתה", כפי שאדם הראשון גרם השחתה. זוהי מטרת הזיכרון של השופר, להזכיר כל השנה כולה את זיכרונו לפניו.

ואיך זוכרים כל השנה? הנה אנו מתפללים כל בוקר "ונזכה ונחיה ונראה", ומה יש להתפלל על הראייה? אלא הדברים מבוארים לפי מה שהובא לעיל, אנו קוראים בראש השנה על הגר "ויפקח אלוקים את עיניה" (בראשית כא, יט). ואמרו במדרש "הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם" (בראשית רבה נג, יד), ולכן אנו מבקשים שיפתח את עינינו.

וראיתי משל לזה, שרופא מומחה הגיע לבית עיוורים והכריז, שבידו לעשות ניתוח להחזרת מאור העיניים, אך רק לעשרים וארבע שעות, ולאחריהם יחזרו להיות סומין, ונמנעו כל העיוורים מלעשות הניתוח. אך היה אחד שחשקה נפשו לראות לפחות לשעות אחדות את העולם.

הוא נותח, וראה באלו השעות את העולם בצביונו ובקומתו ובמראהו, הבין במראות הצבעים, התרגש מפרצופי בני אדם, והשיג השגה אמיתית בענייני העולם. אמנם לאחר כ"ד שעות חזר לעיוורונו, אך כל תפיסת עולמו השתנתה. והנמשל?

גם אם בכל השנה איננו בתחושה הזאת של היום הרת עולם, מחצה זכאי ומחצה חייב, מכל מקום היינו בעולם הזה יום אחד בראש השנה, וזה מאיר לנו את תפיסת עולמנו גם אחרי ראש השנה, כשאנו חוזרים לחיות בעיוורוננו (עיין ספר "מעין בית השואבה", פרשת בראשית).

ועל כן כדאי הוא היום הזה להשקיע בו בענייניו, וככל שתעמיק באדם תודעת ראש השנה והתרועה, כך יאירו לו ימי השנה כולה, ויהפך ראש השנה ליום זיכרון לכל השנה, ולא יהיה רק זכר למה שהיה. והרי זה בבחינת "מיגו דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא", שאם אדם מרגיש גועל בנפשו בבין השמשות של ראש השנה ממה שהיצר הרע מנסה למכור לו מיאוסים בעטיפה נאה, ודאי אתקצאי נמי לכולי שתא.

מהותו של ראש השנה

על פי מה שהתבאר לעיל יובן עניין שהרבה התקשו בו. בשונה מכל המועדים שבהם האריכה התורה לבאר טעמו של המועד, קיצרה התורה לגבי ראש השנה: "ובחודש השביעי באחד לחודש מקרא קודש יהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו, יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט, א). בתורה שבכתב לא מבואר מהו עניינה של התרועה, רק בתורה שבעל פה נתגלה טעמה:

ואמרו לפני בראש השנה מלכויות זיכרונות ושופרות. מלכויות - כדי שתמליכוני עליכם, זיכרונות - כדי שיעלה זיכרוכם לפני לטובה, ובמה? בשופר (ראש השנה טז, ע"א).

מדברי הגמרא משמע, שעניינו של שופר אינו מוסב רק על הזיכרונות, אלא אף על המלכויות. והדברים מובנים לפי מה שהתבאר לעיל, שעניינו של השופר הוא מלכות ה', שהרי תקיעת השופר מזכירה את ה'ויפח באפיו נשמת חיים".

ידועים דברי הגר"א המבדיל בין מלוכה ובין ממשלה: ממשלה כופה עצמה על אזרחיה. מלוכה פועלת ברצון נתיניה. הכתוב אומר: "כי לה' המלוכה ומושל בגויים" (תהילים כב, כ). אצל עם ישראל הקב"ה הוא בבחינת מלך, כמו שאנו אומרים בתפילה "ומלכותו ברצון קיבלו עליהם"; ואילו על אומות העולם הוא מושל (בפירושו לספר משלי, סוף פרק כז). והוא הדין בבריאה. ביחס לבריאה כולה הקב"ה הוא בבחינת "מושל", ואילו ביחס לאדם עצמו הקב"ה הוא בבחינת "מלך".

ואכן, קבלת מלכות מותנית ברצון, בדעת ובבחירה חופשית; ולכן כל זמן שלא נוצר האדם - עדיין לא באה לידי ביטוי מלכות ה' בעולם, שכן עדיין לא היה מי שיקבל אותה על עצמו, רק ביום הולדת האדם נוצר למעשה יום מלכות ה'. בלידת האדם "בצלם אלוקים" (בראשית א, כז), הוטבעו בו הדעת והבחירה החופשית, שנאמר: "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע" (בראשית ג, כב).

יום זה הוא ראש השנה, שכן העולם נברא בכ"ה אלול, והאדם נברא ביום השישי לבריאת העולם, היינו באחד בתשרי, בראש השנה. על פי זה מובן ששירו של יום שישי הוא "ה' מלך גאות לבש" (תהילים צג, א), שרק ביום השישי נתגלתה מלכות ה' בעולם.

בשעה שהקב"ה נפח באדם נשמת חיים נוצרה המלכות. יושם לב שביצירת האדם נאמר: "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה" (בראשית ב, ז). ובכל הבריאה כולה הוזכר הלשון "ויאמר... יהי...". האדם לא נוצר באמירה, לא נאמר "ויאמר אלוקים יהיה אדם". שכן האמירה מבטאת צד חיצוני יותר, והאדם יש בו מן המהות האלוקית, שהרי "מאן דנפח מדיליה נפח"*. כאן גילה לנו הכתוב את סודה ויסודה של הנפש, שהיא לא נבראה מן היסודות, אלא הקב"ה נפח בו - נשמת חיים מדיליה, ובזה נהיה האדם לנפש חיה - לרוח ממללא (תרגום אונקלוס, בראשית ב, ז), בעל דעה ודיבור.

יוצא אפוא, שעל ידי מפת רוחו של הקב"ה ניתנה באדם הדעת, וכשיש

* רמב"ן כותב כעין זה: "אבל היא רוח השם הגדול מפיו דעת ותבונה, כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו, וזהו שנאמר 'ונשמת שד-י תבינם' (איוב לב, ח)... " (בפירושו לתורה, בראשית ב, ז). בהערות הרב חיים דב שעוועל מובא שמקור הרעיון בספר הקנה, שם נאמר: "מאן דנפח מתוכו נפח".

דעת יש מלכות. ובעלי-חיים שאין בהם דעת, אינם מקבלים את מלכותו. ועל-כן בכל שנה, בשעת יצירת האדם, אנו נופחים בשופר, והיא בעצם פעולת ההמלכה של הקב"ה על האדם.

נמצינו למדים, שהשופר אינו רק כרוז המודיע "יחי המלך" לאחר שהוא הומלך, אלא התקיעה בשופר היא היא יצירת המלכות, שהרי "מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא". ויצירת אדם בעל דעה, היא גופא יצירת המלכות.

וכאז כן עתה אנו חוזרים על פעולת ההמלכה על ידי התקיעה בשופר. משמעות התקיעה גבוהה יותר מאמירה ודיבור. האמירה והדיבור משותפות לשאר הברואים, ואילו נפיחת רוח חיים מיוחדת היא ליצירת האדם.

ברם הנפיחה בשופר צריכה לבוא לידי שכלול, לא להסתפק ב"רוח ממללא", שהרי הביטוי הנשגב של ה"רוח ממללא" היא השירה, קרי ניסוח מרומם יותר.

על הפסוק "אדם לעמל יולד" (איוב ה, ז) פירשה הגמרא דהיינו עמל פה, ומסקנת הגמרא עמל התורה (סנהדרין צט ע"ב). והרי התורה קרויה שירה, כמו שנאמר: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (דברים לא, יט).

לפי זה מובן ההקשר של ימות המשיח לשירה. דוד המלך, שממנו יצא המשיח, מכונה "נעים זמירות ישראל" (שמ"ב כג, א). וחזקיהו המלך, היה ראוי להיות משיח, אך לא זכה לכך משום שלא אמר שירה (סנהדרין צד, ע"א). ועל פי זה יובן דבר מופלא.

הנה בתורה נזכר ראש השנה באחד לחודש השביעי, ברם חז"ל תיקנו בו ימים לראש השנה, מפני ש"נתקלקלו הלויים בשיר" (ביצה ד, ע"ב-ה, ע"א). לדברינו מבואר היטב, שכן זהו חיסרון גדול שביום שבו נוצרה ה"רוח ממללא" אירע קלקול בשיר, ולכן אנו עושים בו ימים ראש השנה, כדי שלא יתקלקלו הלויים ביום ראש השנה בשיר, בביטוי הנשגב של "רוח ממללא".

בימים אלו, בין ראש השנה ליום הכיפורים, אנו ממירים בתפילה את

הביטוי "הא-ל הקדוש" בתואר "המלך הקדוש". ולכאורה צריך עיון, הרי התואר "א-ל" הוא נשגב ועליון יותר. הביאור הוא, שאנו איננו באים לרומם את ה', אלא אנו מבטאים את התייחסותנו אל ה'; שהרי "אין מלך בלא עם", ובאמירת המלכויות אנו מכריזים קבל עם ועולם שאנו עמו, ומקבלים עלינו את מלכותו.

זכרונות

על פי זה יובן עניין הזיכרונות ביום ראש השנה. עניין הזיכרון הוא החייאת העבר וקישורו עם ההווה. הזיכרון הגדול ביותר הוא זכירת עניין הנפיחה שהוא הרגע שבו נברא האדם. זכרוננו של רגע זה, מלמד את האדם את ערכו המיוחד בהיותו עמו של המלך.

בתפילה נאמר "אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך", היחידים שמכירים בגדולת הצלם האלוקים שבאדם הם עם ישראל. וכן כתבו תלמידי הרמב"ן בפרשת תצוה: "אם אין אנו כאן אין אני כאן",* והוא לשון סגי נהור, כאומרו: אין אתה כאן. שהרי על ישראל נאמר בפסוק: "כי חלק ה' עמו" (דברים לב, ט), וכביכול - חלק מה' יתברך נמצא בתוכנו.

הזיכרון נעשה על ידי השופר, הנפיחה בשופר מזכירה לנו את הנפיחה באדם "ומאן דנפח מדיליה נפח", ולכן השופר הוא היוצר את המלכות והוא המזכיר לנו את מעמדנו וערכנו המיוחד. על פי הסבר זה יובנו דברי הגמרא: "אמרו לפני בראש השנה... מלכויות... זיכרונות... ובמה? בשופר". שהשופר מזכיר לנו את מפח רוחו של הקב"ה בעת יצירת האדם, והנפיחה בשופר היא רגע ההמלכה.

שמחה וידי' בשעת התקיעות

שתי הנהגות שונות מצינו בעת התקיעה בשופר. הגאון מוילנא היה שמח מאוד בעת תקיעת השופר. לעומתו נהג האר"י ז"ל להתוודות בשעת

* ספר "עבודת הקודש", חלק העבודה, פרק ב; מובא בהערות הרב חיים דב שעוועל על פירוש הרמב"ן לתורה, שמות כט, מו.

התקיעות. אך אין זו סתירה. באמצעות השופר אנו זוכרים מאין באנו, ואנו מחשיבים את עצמנו כעם של המלך, ושמים בו: אך עם זאת אנו מבקרים את מעשינו בהתאם לבני מלך מלכי המלכים.

בביקורת זו אנו מוכיחים שאיננו כבהמות, שאין כל אחריות ומשמעות למעשיהם. על הגויים נאמר שאינם קרויים אדם (בבא מציעא קיד, ע"ב)*, ונאמר גם "ראה ויתר גויים" (חבוקק ג, ו; עיין בבא קמא לח ע"א; עבודה זרה ב, ע"ב - ג, ע"א). וממילא הווידוי אינו פוגם בשמחת ההמלכה, גם הווידוי וגם שמחת ההמלכה מתפרצים בשעת התקיעה בשופר, בעת הנפילה.

ומכיון שפעולת הדעת יוצרת את המלכות, הרי שהמלכות שייכת גם באדם עצמו, ועל האדם לקבל את "שלטון הדעת". בניגוד לבהמה שראשה מוטה כלפי מטה, האדם מהלך זקוף וראשו למעלה. שינוי פיזיולוגי זה מבטא שינוי מהותי ביותר. אצל האדם - הראש והמוח הם המלכים של האיברים כולם, וכבר דרשו דורשי רשומות שראשי תיבות "מוח, לב, כבוד" הם "מלך", וכאשר אבריו של האדם מסודרים בצורה הזאת הרי הוא מלך. ועל-כן כאשר אדם מתייעץ עם מוחו, זה נקרא בלשון הקודש "נמלך בדעתו".

הכתובים לא פירשו את מהותו של ראש השנה, אבל הורונו שבראש השנה עלינו לקבל את מלכות הדעת כדי לקבל את מלכות ה', ועלינו לזכור את חלקנו כעם השייך למלכות ה', וכאשר האדם זוכר זאת, הקב"ה זוכר אותו לטובה.

אך עדיין צריך להבין איך ממליכים את ה'? כדי להשיב על כך נעיין בקריאה הנשגבה "שמע ישראל" (דברים ו, ד). הפסוק האחרון החותם את פסוקי המלכויות הוא הפסוק "שמע ישראל", אף שאין בו הזכרה של מלכות. מה חשיבותה של הקריאה "שמע ישראל" שהיא חותמת את פסוקי המלכויות?

* עיין תוספות, עבודה זרה ג, ע"א, ד"ה כוהנים ולוים וכו', הוא מחלק בין "אדם" ובין "האדם". עכו"ם נקראים "האדם", אך לא "אדם".

מלכויות, המלכת ה': שמע ישראל

כוחן של מילות הצופן "שמע ישראל" נזכר בכמה מקומות. ביציאה למלחמה אומר הכהן "שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם" (דברים כ, ג), ופירש רש"י: "פתח ואמר שמע ישראל לומר לך, אפילו אין לכם זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדאי שיושיע אתכם".

ובמלחמת גלית כשבא עליהם "השכם והערב" (שמואל א' יז, טז), פירשו חז"ל, שבא לבטלם מקריאת שמע של שחרית וערבית (סוטה מב ע"ב).

ובהקדמה לתפילת שחרית: "אבל אנחנו עמך בני בריתך וכו' אשרינו שאנו משכימים ומעריבים ערב ובוקר ואומרים פעמיים בכל יום שמע ישראל" וכו' ". וכן בסוף תחנון: "שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל". ובקדושת מוסף אומרים: "ממקומו הוא יפן ברחמיו ויחון עם המייחדים שמו וכו' פעמים באהבה שמע אומרים".

נראה, שחשיבותה של קריאת שמע היא כדברי הרמב"ן:

וכוונת כל המצוות שנאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה ואין אל-עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלוקיו שבראו. וכוונת רוממות הקול בתפילות וכוונת בית הכנסת זכות תפילת הרבים זהו, שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותך אנחנו, וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל 'ויקראו אל אלוקים בחזקה', מכאן אתה למד שתפילה צריכה קול (רמב"ן בפירושו לתורה, סוף פרשת בא).

הרי שתכלית הבריאה היא להכיר באחדות ה' ובמלכותו ושאו עבדיו. והנה ב"פרקי שירה" יש לכל חלק מהבריאה שיר מיוחד המבטא את ייחודו ותפקידו בבריאה, ההרים והימים, החיות והשרצים, אך נעלם שם שירו של האדם. ונראה שהשיר של ישראל הוא "שמע ישראל".

שכן הגמרא משבחת את ישראל שגדולתם למעלה מן המלאכים, שהמלאכים מזכירים בשירתם את ה' בתיבה הרביעית - קדוש קדוש קדוש ה'; ואילו ישראל אחר שתי תיבות - שמע ישראל ה' (חולין צא ע"ב). הרי

שקריאת שמע היא מקבילה לשירת המלאכים וזו שירתם של ישראל. ועל כן כתבו הראשונים שצריך לאומרו בקול כמו ששרים, וכפי שציין הרמב"ן (שמות יג, טז) ע"פ הכתוב "ויקראו אל אלקים בחזקה" (יונה ג, ח). ואמרו חז"ל שכל הקורא קריאת שמע ומדקדק בה, מצננין לו גהינם (ברכות טו, ע"ב). הרי שקריאת שמע מועילה גם לחוטאים. הקורא קריאת שמע בדקדוק, מזדהה עם הקריאה, והקריאה מעידה שהקורא יודע את תפקידו, שאין עוד מלבדו, ומקבל עליו עול מלכות שמים באהבה. ומי שיודע תפקידו בעולם וממלאו כראוי, אין לו מקום בגהינם.

"כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם"

במה כוחה של מצנת קריאת שמע גדול משאר המצוות?

במצנת קריאת שמע נצטוונו על אהבת ה' - "ואהבת את ה' אלוך" (דברים ו, ה) - ושאל ר' עקיבא איגר, איך ניתן לצוות על דבר שבלב ולכפות את האדם לאהוב? ועוד, את ברכת קריאת שמע אנו מסיימים במילים "הבוחר בעמו ישראל באהבה", והרי המצוה היא לאהוב את ה', והיינו צריכים לחתום את הברכה, שאנו אוהבים אותו, ולא שהוא אוהב אותנו. ומתוך הרב, "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט). וכשאנו עושים מעשים שעל ידם ה' אוהב אותנו, אז אנו אוהבים אותו, שמתעוררים בנו רגשי אהבה כלפיו (חוט המשולש, עמ' קפב; הובא בספר רעק"א על התורה, עמ' לה).

כך מפרשים תוספות בכיוון הפוך, הגמרא אומרת: "אוהב לפרוק ושונא לטעון, מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו" (בבא מציעא לב ע"ב). ושאלו תוספות הרי מבואר בגמרא שהשונא שעליו מדובר בפסוק, זהו שונא שעבר עברה של עריות (פסחים קיג ע"ב), ואם כן מצוה לשנאותו, ולמה חז"ל אומרים שעליו לכוף את יצרו? אלא, מפרשים תוספות, אם הוא שונא, גם חברו שונא אותו, כמים הפנים אל הפנים - "ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה". ולכן כדי לשמור על שנאה מועטת בלבד בגלל העברה, חשוב לכוף את יצרו (תוספות, פסחים קיג ע"ב, ד"ה שראה בו וכו').

נמצא הדרך לאהבת ה' הוא שנעשה מעשים המגבירים את אהבתו אלינו, וכשאנו שרים לו ומקבלים מלכותו, הוא אוהב אותנו. ולכן אנו מתחילים

"אהבה רבה אהבתנו", משום שאנו שרים לו ומקבלים מלכותו. ולכן אנו ממשיכים "אבינו האב הרחמן וכו' יחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך", שאם אתה אוהב אותנו, אז גם לבבנו מיוחד לך ואוהב אותך. ועל כן לא נבוש לעולם ועד, גם לעוה"ב, שמצננים לו גהינום, כי האוהב לא יתן לנאהב לסבול.

ועל כן מודגשת לגבי קריאת שמע האהבה - "וחון עם המייחדים שמך פעמיים בכל יום תמיד באהבה ואומרים שמע ישראל", וכן בקדושה "פעמיים באהבה שמע אומרים". וזה השיא של הכרת האדם במלכות ה' ופסגת עבודתו, כדברי הרמב"ן, ועל כן אף שלא מוזכר המלכות בפסוק זה, כל משמעותו הוא קבלת המלכות, וזה עיקר תפקיד האדם. מטעם זה הוא הוא שירתו, ומטעם זה הוא מסיים את פסוקי מלכויות.

שירת האדם - שמע ישראל

ואם בכל יום אנו שרים פעמיים ביום "שמע ישראל", בראש השנה אנו שרים כל היום את שירת האדם. ובלשון חז"ל:

אמר ר' יהודה משום ר' עקיבא: מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח, מפני שהפסח זמן תבואה הוא. אמר הקב"ה, הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה בשדות... ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג? מפני שהחג זמן גשמי שנה הוא. אמר הקב"ה, נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה. ואמרו לפני בראש השנה מלכויות זיכרונות ושופרות. מלכויות - כדי שתמליכוני עליכם, זיכרונות - כדי שיעלה זיכרוכם לפני לטובה, ובמה? בשופר (ראש השנה טז ע"א).

נוסח זה תמוה במקצת, מביאים מים ומתברכים בגשם, מביאים עומר ומתברכים בתבואה, אומרים מלכויות - ולא מתברכים בדבר. היה לו לומר, אמרו מלכויות ותמליכוני כדי שתקבלו דבר בתמורה!

מובא בשם הרמח"ל שכל הטבה שבעולם תלויה במידת המלכות, ככל שמאירה המלכות בעולם כך ייטיב לנו, ולהפך ככל שהוא מסתיר פניו כך רע בעולם (עיין בספר "מורה נבוכים", ח"ג, פרק נא). וזה שאומרים בתפילה: "כי

באור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה וחיים ושלוש וכל טוב"; ולהפך "הסתרת פניך הייתי נבהל" (תהלים ל, ה - מזמור שיר חנוכת הבית לדוד), "תסתיר פניך יבהלון" (תהלים קד, כט - מזמור ברכי נפשי את ה'), "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה" (דברים לא, יח). כשאנו אומרים מלכויות אנו ממליכים את הקב"ה על העולם, וכשמלכותו מתגלה מכוח שירתנו, ממילא אנו מתברכים בכל הטוב, שבזה מתגלית אהבתו אלינו, הקב"ה מראה לנו פנים שוחקות באהבה, ומגלה לנו את אהבתו.

שירת התורה

כבר הוזכר לעיל שישנה שירה נוספת שהקב"ה אוהב, והיא שירת התורה: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (דברים לא, יט). ובזה יובן התנחומא המפורסם "ואהבת את ה' אלוקיך", כיצד אתה אוהבו? על ידי שאתה עמל בתורה (תנחומא, פרשת נח, ג). והדברים טעונים הסבר, איך אדם אוהב את הקב"ה על ידי עמלו בתורה? הדברים מיושבים על פי הסברו של ר' עקיבא איגר, שכשעושים מעשים שהקב"ה אוהב, הוא מגביר אהבתו אלינו; וכיון שאני לדודי ודודי לי, וכמים הפנים לפנים וכו', כך מתעוררת אהבה מצדנו לקב"ה, כשאנו לומדים את התורה.

בדומה פירש האור החיים את הפסוק הפותח את התוכחה: "ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה" (ויקרא כו, יד). שואל האור החיים, הרי התנאי החיובי היה "אם בחוקותי תלכו", והתנאי המקביל היה צריך להיות "אם בחוקותי תמאסו", כמו שבאמת כתוב להלן, ולמה כתבה התורה בקוטב המנוגד "אם לא תשמעו לי" - היכן נצטוו לפני כן לשמוע בקול ה'? והוא משיב, "אם בחוקותי תלכו", היינו שתהיו עמלים בתורה, נמצא שהתנאי המנוגד הוא "ואם לא תשמעו לי" - שכן "ישמע חכם ויוסיף לקח" (משלי א, ה) נאמר על תלמוד תורה. הרי שחיסרון בעמל תורה הוא המפתח לכל התוכחה.

והביא שם מדרש מופלא השואל, הרי בית ראשון חרב בגלל ג' עברות (יומא ט ע"ב), ואילו במסכת נדרים נאמר שחרב בשל ביטול תורה ("שלא בירכו בתורה תחילה" - פא ע"א). והמדרש משיב במשל. משל לשר גדול שחטא ומרד במלך

ונגזר עונשו למוות. אך אותו שר ידע לנגן בכינור ניגונים נפלאים שהיו ערבים למלך, ולכן חנן אותו המלך כדי שימשיך לנגן בכינור, לאחר זמן חתך השר את ידו ושוב לא יכול לנגן, ונענש למפרע על מרידתו. והנמשל? באמת ביהמ"ק חרב בגלל ג' עברות, אך כל עוד היו לומדים תורה, היה הקב"ה מוחל להם, משום שהוא אוהב את השירה המיוחדת הזאת, שירת התורה. וכשהפסיקו לשיר, נפרעו על כל החטאים למפרע.

באמצעות השירה ה' מתחבר אלינו ואנו אוהבים אותו, וזה ה' אלוֹקֵינו עמו ותרועת מלך בו" (במדבר כג, כא): אנו מריעים ושרים לו בקריאת שמע ובתורה, והוא מתרועע עמנו. וזו מהותו של היום, ובזה חותמים את ברכת היום בתפילת העמידה: "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזיכרון". וכבר שאלו הרי אין לחתום ברכה אחת בשתי חתימות, מלך על כל הארץ וגם מקדש ישראל ויום הזיכרון.

ותירץ ר' חיים, שמלכויות בראש השנה אינו דין נוסף על קדושת היום, אלא מלכויות הוא הוא החפצא של היום, ולכן אין זה שני עניינים, ועל כן מסיימים בברכה זו של התפילות את קדושת היום (ר' חיים מבריסק, דבריו מובאים בספר "שי לתורה", עמ' צו).

ובזה יתורץ, מה שונה מצַנַת אמירת מלכויות בראש השנה מהמצוה של קריאת שמע שחייב אדם בכל יום, שזו אינה מצוה נוספת שחייבים ביום ראש השנה, אלא שהמצוה היא לעשות את היום ליום של מלכות, ולא שיקבל היום את המלכות.

והנפקא מינה שהיום הראשון של השנה, יום הולדת האדם, צריך להפוך ליום של מלכות, כדי שמכאן ואילך אפשר יהיה לקבל עול מלכות שמים מדי יום. בדומה לזה אומרים בשם האמרי אמת שכך יש לפרש את הגמרא בבבא בתרא, שאם ראש השנה הוא יום חם, תהיה השנה חמה. ואם קר תהיה שנה קרה (קמז, ע"א). שאם התפלל וקיבל עול מלכות שמים בראש השנה בחום והתלהבות, תהיה לזה השפעה בכל השנה, וכשהתפלל בקרירות, כך תראה כל השנה (עיין בספר "פאר ישראל" ח"ג, עמ' נד; הדברים מובאים בספר "כמוצא שלל רב", ימים נוראים, עמ' רלג).